

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Formanden skriver.....	side 2
En sommergæst i Hjarbæk Fjord.....	side 3
Sønderbygård.....	side 4
Gisselfeld.....	side 6
Niels Jørgen Fjord (anden del).....	side 12
Nyt fra kredsene.....	side 14
Læsningens fryd.....	side 15
Forsamlingshuse.....	side 16

Tidsskrift for
 Dansk Slægtsgårdsforening

Oktober - November 2011

Nr. 414 - 67. årgang

Sønderbygård ved Borris

SLÆGTSGÅRDEN

LÆR AF FORTIDEN - LEV I NUTIDEN - VIRK FOR FREMTIDEN

Stiftet 5. juli 1941
www.slaegtsgaardsforeningen.dk

Forretningsfører:

Inger M. Hansen, Svalevej 13, 4440 Mørkøv, tlf. 59 27 59 77.
E-mail: imhan@post.tele.dk

Ejendomskonsulent:

Chefkonsulent
Michael Munthe Fog
Landboforeningen Gefion
Fulbyvej 15, 4180 Sorø
tlf.: 57 86 53 00
mmf@gefion.nu

Chefrådgiver Skat
Poul Hjorth
LandboMidtØst
Asmildklostervej 11, 8800 Viborg
Tlf. 87 28 22 00 / mobil 29 99 57 24

Hovedbestyrelsen:

Formand:
Peder Mouritsen
»Sædding Storgård«
Kvongvej 40, Sædding,
6830 Nr. Nebel - tlf. 75 28 73 21
p.mouritsen@sikmail.dk

Næstformand:
Karen Jacobsen
Melbyvej 3, 5610 Assens
tlf. 64 71 23 60
kj@osterbygaard.dk
(Formand: Fynskreds)

Jens Brogaard Jensen
»Maglehøjgård«, Hammerbakke 3
4050 Skibby, tlf. 47 52 99 18
jbj@gefion.nu
(Formand: Nordsjællandskreds)

Mogens Frigaard,
»Frigård«, Ypernemøllevej 10,
Nyker, 3700 Rønne, tlf. 56 96 30 02
mogens.frigaard@dlgtele.dk
(Formand: Bornholm-kreds)

Karen Andersen,
»Baungård«, Vollerupvej 70, 4400 Kalundborg
tlf. 59 50 20 13
ok@dlgpost.dk
(Formand: Vestsjællandskreds)

Ole Krogh Jensen
»Kroghbrogård«, Holmevej 89, Brandelev,
4700 Næstved
tlf.: 55 54 00 56
margit.h@jubii.dk
(Formand: Sjælland Syd)

Mogens Høge Hansen
»Hjørnegård«, Lundbyvej 25, Ønslev,
4863 Eskilstrop - tlf. 54 45 46 25
(Formand: Lolland/Falster kreds)

Jens M. Knudsen
Kalmargårdparken 1,
Marstrup
6100 Haderslev
tlf.: 74 57 51 65
jens@kalmargaard.dk
(Formand: Haderslevkreds)

Chr. A. Krogh
Majbølvej 17,
6470 Sydals.
tlf. 74 41 53 12
(Formand: Det sydlige Sønderjylland)

Jens Ulrik Tarpgaard
»Tarpgård«, Tarpvej 13,
Vedersø
6990 Ulfborg,
tlf.: 21 42 13 83
tarpgaard@ofir.dk
(Formand: Ringkøbingkreds)

Steffen Buch Juul
Jærggården
Høllundvej 6,
Høllund,
7100 Vejle.
Tlf. 75 86 54 93.
svend-juul@hotmail.com
(Formand: Vejle-kreds)

Anne Lis Ladefoged
»Ingvorstrup Hovedgård«
Ingvorstrupvej 7, Revn,
8500 Grenå,
tlf. 86 30 17 77
(Formand: Århuskreds
og Arkivudvalget)

Jens Skytte,
»Aldrupgaard«
Aldrupvej 3,
8860 Ulstrup
tlf. 86 46 35 14, fax 86 46 45 21
aldrupgaard@skylinemail.dk
(Formand: Midtjysk kreds)

Niels Holger Fisker,
»Mosegården«
Nøragervej 3,
Gelstrup
9240 Nibe.
Tlf.: 98 35 13 39
(Formand: Himmerlandskreds)

Niels Ole Volhøj
»Volhøj«
Bettevej 38,
V. Tversted,
9881 Bindslev
tlf. 98 97 74 92
enovolhoj@mail.dk
(Formand: Vendsysselkreds)

Formanden skriver:

Efter den meget besværlige høst, er det lykkedes at få etableret halvdelen af vinterafgrøderne, og vi må nu kikke fremad.

Vi har fået en ny regering, og det interessante er så, om vi også får en ny politik? I regeringsgrundlaget står om landbruget bl. a.: "Regeringen ønsker at Danmark fortsat skal være et landbrugsland. Mange afledte erhverv og arbejdspladser i den danske fødevarerklunge forudsætter en primærproduktion. Regeringen ønsker endvidere at sikre en bæredygtig udvikling af landbruget i Danmark, der reducerer klimapåvirkningen og fremmer natur og biodiversitet. Regeringen ser to udviklingslinjer for landbruget: Et økologispør og et konventionelt industrilandbrugsspør. Regeringens sigtelinje er, at industrilandbrug skal reguleres på linje med anden industri.

Kun derved skabes der mulighed for at videreudvikle et bæredygtigt landbrug.

Samtidig giver det nye muligheder for et landbrug, der kan bidrage til energiforsyningen og nye muligheder for de produktionsvirksomheder, der producerer landbrugs-miljøteknologi.

Danmark skal være det sted, hvor de kommende års miljøteknologi inden for fødevarerproduktion og landbrug udvikles."

Disse synspunkter kan enhver være tilfredse med, men vi skal bare huske, at både den konventionelle og den økologiske landmand skal arbejde professionelt, og der er lige så meget stordrift/industri i den økologiske produktion som i den konventionelle.

I regeringsgrundlaget står også om "en højere pesticidafgift". Afgifter regulerer forbrug, men er først og fremmest en indtægt for staten. Afgifter og skatter på landbruget fordyrer produkterne og forringer konkurrenceevnen.

Regeringen ønsker: "at fordoble det økologisk dyrkede areal fra 2007 til 2020. Omlægningen til økologi foregår betydelig langsommere end forudsat." Et af de praktiske problemer for den økologiske drift er kravet om at kørerne skal på fold. De store besætninger er vanskelige at håndtere og for mange landbrug har man slet ikke muligheden for at anlægge folde, og derfor må de økologiske planer lægges til side.

Endelig står der: "Regeringen vil nedsætte en hurtigt arbejdende uafhængig natur- og landbrugskommission til udarbejdelse af forslag til løsning af landbrugets strukturelle og økonomiske og miljømæssige udfordringer, herunder hvordan erhvervet kan bidrage i klimaindsatsen og til miljø- og naturindsatsen."

Det bliver interessant at følge denne kommissions arbejde.

Peder Mouritsen.

Slægtsgårdsarkivet:

Landbrugsmuseet,
Gl. Estrup, Randersvej 4,
8963 Auning,
tlf. 86 48 48 16, fax 86 48 41 82
E-mail:
arkiv@slaegtsgaardsforeningen.dk
Åbningstid: onsdag kl. 11-15.

Der er gratis adgang til arkivet, hvis man siger i porten, at man skal på arkivet.

Arkivarer:

Ejgil Overby, »Klausholm«,
Ansvej 12, 8620 Kjellerup,
tlf. 86 88 62 66
Else Skovbo Jensen, Kløvervej 5,
8850 Bjerringbro. Tlf.: 86 68 40 47.
Inge Nissen
Tåsingegade 22 st. tv., 8200 Århus N.
Tlf. 86 10 43 31 / 23 74 10 37.

Redaktion:

Ole G. Nielsen
Bøgeparken 25 B
4241 Vemmelev
Tlf. 58 38 38 08
OleGN@mail.tele.dk

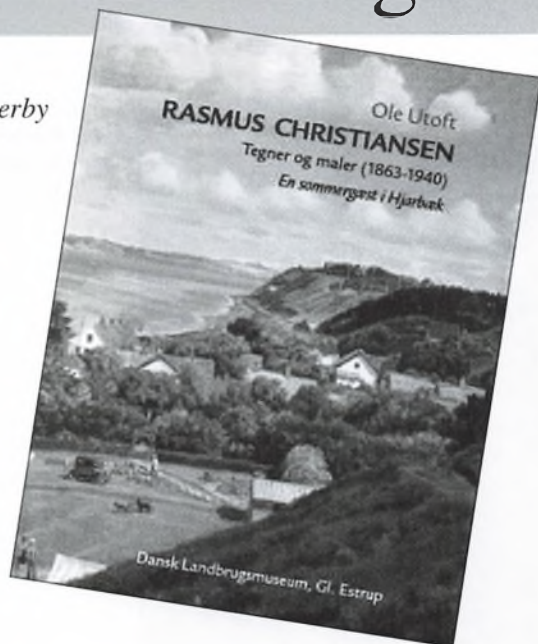
Nr. 415 udkommer omkring den 20. december 2011. Stof til dette nummer skal være hos redaktøren inden den 1. december 2011.

Eftertryk tilladt med kildeangivelse.

Tryk: Jannerup Offset AIS
Ndr. Ringgade 74
4200 Slagelse
Tlf. 58 52 52 22
jannerup@jannerup.dk

En sommergæst i Hjarbæk Fjord

Af Ejgil Overby

I "Slægtsgården" juli 1971 er der bl. a. fortalt om et besøg på slægtsgården "Vordegaard", hvor de besøgende var imponeret af synet af maleren Rasmus Christiansens frise, som er malet på gårdens udlænger gårdspladsen rundt. Rasmus Christiansen eller Rasmus x, som han også kaldtes, var både maler og tegner, og med sine teatertegninger i Politiken blev han den første egentlige bladtegner i Danmark. Men Rasmus Christiansen kunne meget andet. Han illustrerede mange bøger, og hans billeder blev kendt af hele befolkningen. Motiverne spændte vidt, men det han nok blev mest kendt for, var hans billeder fra gamle dage om landboliv. Selvom hans opfattelse ikke altid var historisk korrekt - landbrugets piger og karle lod han optræde i nationaldragter under arbejdet - så blev netop disse billeder meget populære. Rasmus Christiansen, der levede fra 1863 til 1940, var næsten utrolig produktiv, og i dag findes mange af hans billeder på museer landet over. På Dansk Landbrugsmuseum, Gl. Estrup vil man bl. a. finde en stor samling landbobil- leder i cafeteriet plus et kæmpestor billede på biblioteket.

"Vordegaard"s ejer i 1915 var Valdemar Villumsen, og han blev betaget af Rasmus Christiansen landbrugsunivers og inviterede han samme sommer til "Vordegaard" for at male folk og fæ på gården. Det blev blandt andet til omtalte frise, der desværre i dag trænger til en omfattende restaurering. Gårdens nuværende ejer, Poul Villumsen vil dog ikke, med de nuværende priser på et så omfattende arbejde, prioritere restaureringen af muremalerierne.

Rasmus x blev under besøget betaget af Hjarbæk Fjord og dens omgivelser. Det resulterede i, at han fremover hver sommer besøgte stedet og malede på livet løs. Hvert år blev det til en samling af landbomotiver, typisk med sortbroget kvæg i forgrunden. Billederne blev udstillet på Charlottenborg og solgt til høje priser hos kunsthandlere i København. Kun få af befolkningen på Vorde-Hjarbæk-kanten havde råd til at købe dem. Undtagelsen var kroejeren på Hjarbæk Kro. Han opbyggede en stor samling, idet maleren betalte for sit ophold med malerier. Rasmus Christiansens sommerbesøg blev ikke glemt,

og det har medført at man i dag har dannet en forening: Rasmus Christiansens Venner, der årligt mindes hans virke. I foråret, den 25. maj 2011 arrangerede foreningen sammen med Historisk Samfund for Viborg-deggen en festmiddag med foredrag på Hjarbæk Kro. Man forsøger nu at fremme kendskabet til hans liv ved udgivelse af en bog: "En sommergæst i Hjarbæk" torsdag den 27. oktober 2011, hvor den vil blive præsenteret af foreningens formand, arkitekt Ole Utoft, og museumsinspektør Jens Aage Søndergaard fra Dansk Landbrugsmuseum under en højtidelighed på Viborg Stift Museum.

Som en lille tilføjelse vil jeg nævne, at Rasmus Christiansen under et sommerbesøg også nåede til Kjellerup, inviteret af Proprietær Peter Nielsen, "Ny Dalsgaard", hvor han skulle male marker med gårdens køer. Det gjorde han så godt, at sønnen på gården kunne kende hver enkelt sortbroget ko. Kjellerups daværende borgmester blev så betaget af billedet med udsyn til Kjellerup by, at han bad Rasmus x male et billede til. Det gjorde han så også, men da han havde travlt for at kunne nå toget, blev alle køer i stedet erstattet af høstakke.

RASMUS CHRISTIANSEN
Tegner og maler (1863-1940)
En sommergæst i Hjarbæk

Bogen kan allerede nu bestilles ved henvendelse til foreningens sekretær Erik Valum Jensen,
e-mail: kikhuset@sol.dk tlf. 40 13 95 94
Pris 150 kr. + evt. forsendelse.

Guldbryllup

Den 27. oktober fejrede Karen og Fritz Jacobsen deres guldbryllup. Normalt omtales familiefester ikke i medlemsbladet, men når det gælder foreningens næstformand så iler vi med en hilsen og til lykke.

Sønderbygård

Karen Margrethe og Mads Rahbek foran Sønderbygårds stuehus fra 1832

Sønderbygård i Sønder Borris sogn ligger ved Skjern Å og haven skråner ned mod åen. Sønderbygård ejes af Karen Margrethe og Mads Rahbek. Det er hans hjem i niende generation.

Historien

Mads Rahbek fortæller, at fra bronzealder til vikingetid lå her en landsby, og gårdsnavnet viser tilbage til dengang. Den første skriftlige kilde om Sønderbygård stammer fra 1583, da gården blev tilskødet Karine Grønsdatter som arvepart efter hendes far Erik Grøn til Ørnhoved i Tjørring. Hun var gift med herredsfogeden i Øster Horne Herred, Niels Hansen. Parret boede sandsynligvis ikke på gården men da det var en hovedgård, og da lavadlen dengang ofte tog skiftende ophold på deres besiddelser, kan det heller ikke helt udelukkes. Efter deres død fik datteren Sofie Nielsdatter omkring 1620 gården. Hun var gift med faders efterfølger som herredsfoged i Øster Horne Herred, Niels Lassen og parret har næppe heller boet på Sønderbygård. I 1631 døde Niels Lassen og to af hans sønner, Mikkell og Niels Nielsen arvede Sønderbygård.

I femteudgaven af Tarp Danmark oplyses: ”Sønderbygård var tidligere en hovedgård der tilhørte Knud Galt til Viumgård (d.1650), hvis søn Folmer Galt i 1651 solgte den til sin moder fru Birgitte Juul. I 1688 var den beboet af to bønder, og gården hørte stadig under Viumgård” Matriklen fra 1688 oplyser endvidere at gårdens hartkorn var knapt 9 tønder land, og det dyrkede areal omfatter 49 tdr. land.

I 1721 var ejeren af Sønderbygård herredsfogeden i Lønborg Birk og Øster-Nørre Horne Herred, Jacob Knudsen. Han døde i 1729 og derefter ejede hans kone gården indtil hendes død i 1750.

I hvert fald siden et tidspunkt i 1600-tallet har der været to beboelser på gården og gården er blevet drevet af to fæstefamilier. I 1756 blev den ene halvpart købt fri af Morten Christensen som menes at være bror til den daværende fæstebonde på gården. Han sælger dog hurtigt gården videre til Mads Sørensen i 1765. Mads Sørensen kom fra

Hoven Mølle. Han var gift to gange (anden gang til den tidligere fæstebondes datter) og fik 6 sønner og en datter og det var denne datter og svigersøn, Mette og Hans Chr. Hansen, som overtager gården i 1798.

Det er deres søn, Mads Hansen som byggede gårdens nuværende stuehus som stod færdig i 1832 sammen med nye avlsbygninger. Gården blev ved den lejlighed også flyttet et stykke mod vest fra sin oprindelige plads, mens nuværende Hausøgård, den anden halvpart af den oprindelige Sønderbygård, kun flyttedes lidt mod øst. Begge gårde ligger i dag på de steder hvortil de flyttedes i 1832. Mads Hansen var 30 år gammel da han i 1830 giftede sig med den kun 17 år gamle Ane Jensdatter Eg fra Grindsted. Ane Jensdatter var af en adelig slægt og meget velstående. Hun medbragte en del gode ting og møbler, som for enkelte dele vedkommende stadig er i huset. Spisestuen fik nyt plankegulv i 1993, men står ellers med de originale møbler fra 1800-tallet.

Ane Jensdatter Eg døde allerede efter 5 års ægteskab. De fik 2 døtre. Den ene døde som barn og den anden blev gift med Mathias Christian Rahbek fra Ahlergård, også en tidligere hovedgård i Borris. De overtog Sønderbygård i 1861 og fik 5 børn. Den yngste søn hed Mads Rahbek og han overtog Sønderbygård i 1905. Hans forlovede døde, og derefter forblev han ugift.

I 1952, efter Mads Rahbeks død, købte hans søstersøn, Christian Rahbek, Sønderbygård, som han havde indtil hans død i 1966, da hans søn Mads Rahbek overtog den. Mads Rahbek er gift med Karen Margrethe Nors og de har 3 døtre og 5 børnebørn. Et barnebarn er begyndt sin landbrugsuddannelse.

Karen Margrethe og Mads Rahbek værner om det gamle stuehus og dets mange værdier. Bl. a har man på gården sølvbægre, som man i foregående generation har modtaget for hedeopdyrkning og fra andelsbevægelsen.

Mads Rahbek er et kreativt menneske, han har bl.a. skrevet teaterstykker om rakkere og fattigfolk. Han har instrueret friluftsspil, bl.a. et stykke af forfatteren Salomon J. Frifelt.

Sønderbygård o. 1910. Gården var oprindelig firelænget med kun en port, og stuehusets vinduer mod syd var forsynede med gitre, der skulle sikre mod ubudne gæster. Et af disse gitre sidder stadig i soveværelset.

Efter tiden som aktiv landmand har han undervist på en højskole og nu formidler han af egnens natur og historie. I denne sommer besøgte slægtgårdsforeningens Ringkøbingkreds gården, hvor Mads Rahbek fortalte om gården, slægten og naturen.

Drift

Om driften forklarer Mads Rahbek, at det er en gammel enggård med studeproduktion. Omkring 1880 ændredes driften fra stude til malkekøer.

I 1910 var gårdens hartkorn små 4 tønder og arealet på 70 ha land, deraf 43 ha land ager, 20 eng, 1 plantage, 5 græsningsjord og 1 med gårdsplads og have. Der holdtes 16 køer, 35 stk. ungvæg og kalve og tre tyre af jysk sortbroget og korthornsrace. 5 heste, 2 plage og 6 får. Årligt solgtes 80 fredesvin.

Oldefaderen Mathias Christian Rahbek, var med til at oprette andelsmejeriet og havde leverandørnummer 1.

Enghø og mælk var indtægtskilderne indtil 1950. Derefter begyndte opdyrkningen af engene med korn til svin. I midten af 1960'erne begyndte afvandingen af Skjern Å dalen. Efter sin overtagelse af gården i 1966 gik Mads Rahbek efter en større malkekvægsbesætning og i 1985 var der 116 køer i løsdriftsstald – foruden opdræt.

Nu er der ingen dyr på gården. Af de 145 ha er de 100 ha bortforpagtet til to kvægavlere. De resterende 45 ha er naturarealer opstået i forbindelse med naturgenopretningen af Skjern Å dalen. Disse arealer står Mads Rahbek selv for. De lejes ud til afgræsning for kreaturer. Langs den 2 km å-strækning jagt- og fiskeriret (rådyr og ænder).

I forbindelse med lystfiskeriet har Karen Margrethe og Mads Rahbek indrettet lejligheder i den gamle aftægtsbolig og et par værelser på gården, som udlejes til lystfiskerne. Er man lystfisker eller blot har lyst til at bo på gården, kan man kontakte Karen Margrethe og Mads Rahbek på 9736 6028.

Stuehusets stilart er empire, hvilket ses i udsmykningen i frontonen. I 1890 erstattedes stråtaget af tegltag.

Over døren står MHSS 1832 AIDE og det står for Mads Hansen Sønderby og Ane Jensdatter Eg.

Avlslængerne er fra 1925.

Gisselfeld

Af Andreas Ørskov-Lindhardt, stud.jur.

Herregårdens navn blev oprindeligt skrevet *Gislæfællæ*. Navnet henviser til, at en plads i skoven blev ryddet for træer - fældet, for at give plads til gården - bygget af en vis *Gisle*. Heraf navnet - Gisselfeld. Muligvis vil det oprindelige navn, *Gislæfællæ* - med vore dages ord, kunne oversættes til *Gisles fælle*.

Gården nævnes første gang i omkring 1370, og skulle da have tilhørt slægten Falk. Godt hundrede år senere kom den i Gøyeslægtens eje, da Ida Falk giftede sig med Mogens Gøye, som var herremand på det lollandske Krenkerup. Den sidste Gøye på Gisselfeld blev Henrik Gøye, der i 1506, havde overtaget gården. Dybt forgældet overgav Henrik Gøye i 1527 gården med tilliggender til rigsråd Johan Oxe. Dette blev unægtelig en torn i øjet på Henrik Gøyes ældre bror, der ellers mente at have gærderet sig, både ved at have pant i gården og ved at have sikret sig forkøbsret. Han helmede heller ikke før han havde fået bremsset handlen. Striden endte uafgjort, da Johan Oxe blev dræbt under Grevefejden (1534-1536). Som 17-årig vendte sønnen Peder Oxe hjem i 1537, efter en femårig studieperiode i udlandet. Han havde på denne studierejse tilegnet en stor sprogbegavelse, og havde opnået en modenhed der skulle komme ham til gode som storgodsejer og lensmand, og navnlig som rigshofmester - som han blev i 1567. Da begge hans forældre var døde, stod han nu som værge for alle sine yngre søskende. Han overtog, foruden faderens lollandske len - Ravensborg, også den uafgjorte strid om Gisselfeld - med sin morfar, Mogens Gøye. Den højtbehandlede unge mand formåede at få domstolens anerkendelse

af sine tvivlsomme rettigheder til ejendommen. Dette kunne virke meget forunderligt og en smule uretfærdigt. Det var et anseeligt nederlag for Mogens Gøye, at skulle tabe til sin datters søn, og tvinges til at give afkald på sine ejendomme. Ganske kort før sin død - i 1544, skrev Mogens Gøye i et brev til Mogens Gyldenstjerne: "De har nu både godset og pengene [...] de handler nu med mig på mine gamle dage, som de vil".

Der er ingen tvivl om, at Peder Oxes høje begavelse og kreativitet åbnede dørene for ham, og gav ham de betydningsfulde embeder. Der er imidlertid heller ingen tvivl om at det også var det der styrede ham i undergang. I 1558 blev han udstødt af rigsrådet, og stillet for herredagen og anklaget for administrative forseelser. Dommen gik ham imod, og han fik frataget alle sine privilegier og ejendomme og blev drevet i landflygtighed. Gisselfeld tilhørte nu kronen, og blev fra da af klassificeret som et slot. Det lykkedes ham få år efter, med sin taktisk, strategiske begavelse at vende sin fornedrelse til egen fordel. Syvårskrigen mod Sverige trak i langdrag, og kong Frederik II's upopularitet var hastigt stigende. Peder Oxe optrådte som mægler, da han var den eneste der kunne finde vejen ud af krigen og rigets finansnød. I oktober 1566 blev han taget til nåde. Alt hvad var frataget ham, fik han igen. I 1567 blev han Rigshofmester.

Modgang og hårde arbejde tærede voldsomt på hans kræfter. Som 55-årig, i oktober 1575 døde han på Frederiksborg Slot. Han havde, sammen med Gisselfeld, erhvervet Tølløse, Holmegaard og Løgismose. To år før sin død indgik han et mageskifte med Frederik II på gods i en række sjællandske byer. I et pergament dateret 10. november 1573 kundgør kongen at have indgået et mageskifte med Oxe, og overdraget ham bl.a. 17 gårde i Haslev¹.

Peder Oxes borgagtige hovedbygning på Gisselfeld.

Sådan som Gisselfelds ydre fremstår i dag, er Peder Oxes fortjeneste. Han byggede på det fra 1547-1575, hvilket altså vil sige at han byggede på det - både før og efter sin landflygtighed.

Samme år Peder Oxen fik skødet på gården, var han påbegyndt opførelsen af det Gisselfeld, som vi kender i dag. I dag kan man på inskriptionen i sandstenspladen over porten, der fører ind i slotsgården, læse:

*"M.D.X.L. paa thedt sivendne Aar Loed Peder Oxen thendne Gaar flytte och bygghe af ny som ha(n)d her staar segh oc sine Arvinghe thil nytthe Gvdt vndne thennom ath bygghe oc boe och saa i Verden ath vere ath thedt bliffver thennom til Fredt och Roe ofver aldt Thing thil Gvdtz Ære"*².

Pladen er dekoreret med to våbenskjolde. Oxen-slægtens okse, og Gøye-slægtens tre ibskaller.

Peder Oxes Gisselfeld, er blandt de ældste danske herregårde, der er opført efter Grevens Fejde efter de gamle faste principper for en borg.

Voldstedet af det oprindelige Gisselfeld, ligger to kilometer nord for dets nuværende placering. Peder Oxen grundlagde også de mange kapedamme, der omkranser Gisselfeld. Oprindeligt var disse højmoser og engområder, som Oxen omlagde til store bassiner i forbindelse med godset. Det var en industri, som da blev grundlagt, og den var i funktion på Gisselfeld helt frem til 1970'erne, hvilket vil sige, at forretningen - med oprindeligt formål - var i funktion i over 400 år.

Peder Oxen døde barnløs, og hans enke døde i 1588. Efter hendes død arvede Peder Oxes søsterdatter, Karen Banner Gisselfeld. Ved giftermål med Henrik Lykke, kom det i en årrække til at tilhøre den navnkundige Lykkeslægt.

Den sidste Lykke på Gisselfeld blev oberst Kay Lykke (o. 1625-1699). Hans historie ligner til forveksling Peder Oxes, idet han, ligesom Oxen - også blev anklaget og frataget alle sine privilegier, men modsat Peder Oxen, fik Kay Lykke aldrig sine besiddelser igen. Det skyldtes anklagens alvorlighed. Han blev anklaget for crimen læsæ majestatis³ - idet han havde udspremt ondsindede rygter om Frederik III's dronning Sofie Amalie. Der blev indledt sag imod Lykke ved højesteret, hvorunder generalfiskalen påstod Lykke dømt fra "ære, liv og gods". Lykke selv var imidlertid bortrømmet fra Danmark, så dødsdommen eksekveredes in effigie⁴.

Rigsfeltherre Hans Schack (1609-1676), der havde udmærket sig under svenskekrigene, fik i 1670 overdraget Gisselfeld med tilliggende af Christian V. Hans Schack havde bestemt at hans enke skulle beholde indtægterne for livstid, og til stadighed besidde Gisselfeld, men hun overdrog dog i 1682 ejendommen til sønnen Otto Diderik Schack, der imidlertid allerede året efter afgik ved døden. Hans enke bestyrede Gisselfeld i nogle år, men med samtykke fra sine arvingers kurator, solgte hun i 1689 gården til overkammerjunkeren greve Adam Levin Knuth⁵. Han istandsatte i perioden 1690-1692 hovedbygningen, og opførte i øvrigt den toetages tilbygning til hovedbygningen på borgholmens østside, der i dag stadig benævnes som Grev Knuths fløj. Knuth fortsatte med byggerier på Gisselfeld, bl.a. med en del indvendige udsmykninger. Han var forlovet med komtesse Hilleborg Holck, der var hofdame hos dronningen. Hun var datter af greve Christian Christoffer Holck og Sophie Ulfeldt. De nåede aldrig at blive gift. De udsatte gang på gang brylluppet og pludselig var det sent - Adam Levin Knuth døde pludselig den 13. januar 1699.

Overkammerherren Gyldenløve og hans mandlige descendenter.

Ved Adam Levin Knuths død i 1699 overgik Gisselfeld med tilliggende til Christian V's illegitime søn med Sophie Amalie Moth (1654-1719), Christian Gyldenløve (1674-1703), der ved skøde af 31. juli 1699 købte Gisselfeld med tilliggende af Knuths arvinger for den beskedne sum af 85.000 rigsdaler. Man skulle angivelig dengang have fundet købssummen urealistisk lav, og nogle påstod at kongen skulle have ladet ejendommen udlægge, da overkammerjunkeren Knuths embedsførelse ikke havde været tilstrækkelig tilfredsstillende for monarken. Snarere skal svaret findes i at Knuth ingen livsarvinger havde, og derfor selv havde gået med tanker om at omdanne Gisselfeld til et kloster, men havde ikke nået at få det ført ud i livet. Arvingerne skulle da have afhændet godset for den billige sum, mod fyrste Gyldenløves forsikring om, at realiserer deres slægtnings vision. Æren for den smukke tanke at oprette et kloster for jomfruer af stand og byrd, skal altså ikke alene tilskrives Christian Gyldenløve, men også den fromme Adam Levin Knuth og boet efter ham.

Gisselfeld slot havde Gyldenløve indrettet på allerforeneste vis, med smukt udførte silketapeter og gobeliner. Gisselfeld blev til et fyrsteligt hus, og indrettet efter tidens skik og brug, hvilket vil sige, at det renæssancemæssige præg som huset havde fra Peder Oxes tid, mørkt og borgagtigt, nu blev erstattet af 1700-tallets lyse og venlige stil, med guldrandede brystpaneler. I den store sal, på 1. sal - der tidligere benævnes som "Audiensgemakket" blev beklædt med tapeter af grønt fløjel med guldbesætning og guldfrynsere. Derudover kendes stort set intet om Gyldenløves "forhold" til Gisselfeld. Man ved fra Rasmussens bog Optegnelser om Gisselfeld⁶, at Gyldenløve opholdt sig på stedet om sommeren, men det er stort set også hvad der kendes. Ved giftermål med baron Niels Juels enke, Dorothea Krag (1675-1754) "udbyggedes" kostbarhederne på Gisselfeld.

Ganske kort tid efter at Christian Gyldenløve havde indgået ægteskab med Dorothea Krag den 25. maj 1701, forfattede han første del af sit testamente. Det skete den 19. september 1701 i Dresden. Året efter, den 18. september 1702 i Verona udarbejder Gyldenløve i tillæg til sin testamenteriske bestemmelse.

Testamentet kom ikke blot til at omfatte hans livsarvinger, men også samtlige af de af hans efterkommere, der skulle have med Gisselfeld at gøre. Han bestemte at Gisselfeld, efter hans, og hans hustrus død skulle omdannes til et adeligt jomfrukloster "i overensstemmelse med de grevelige privilegier⁷ og den specielle tilladelse, jeg har fået af Kongen, til at oprette testamente - min alvorlige vilje, at nævnte Gisselfeld, Assendrup og alt tilliggende efter vores begges død skal tjene til underhold for 16 jomfruer"⁸. Klosters oprettelse ikke skulle realiseres førend Dorothea Krag også var afgået ved døden. Hun kunne besidde Gisselfeld på livstid, men Gyldenløve foreskrev, at ældste mand af hans gren skulle sikre ved opsyn, at der ikke skete en forringelse af godset ved ødsel livsførelse. Hun måtte endvidere selvsagt ikke stifte gæld på det. Gyldenløve selv blev angrebet af småkopper, og døde natten til 16. juli 1703 i Odense, endnu ikke 30 år gammel.

Enkestanden passede ikke hende så godt, og i 1715 indgik hun et nyt ægteskab, for tredje gang, denne gang med Hans Adolf von Ahlefeldt (1679-1761). Ulykkeligvis havde Dorothea Krag ikke nogen administrativ stor begavelse, og ødslede med ejendommen som det passede hende. Hun

Peder Oxé.

havde fri råderet over den, men måtte som påpeget ikke forringe noget, hvilket ville sige at hun skulle opretholde ejendommen i den stand som den var i, da hun overtog den.

Christian Gyldenløves testamentariske bestemmelser for Gisselfeld, var allerede henholdsvis den 26. juni og den 16. juli 1725 stadfæstet og bekræftet af arvingerne ved kongelig konvention af faderens testamentariske bestemmelser for Gisselfeld og Assendrup gårde og gods.

Reelt set havde Christian Gyldenløve ikke taget stilling til fordelingen af direktørposten for klosteret, kun at ældste mandlige skulle se til at Dorothea Krag ikke ruinerede godset. Det er derfor usandt, når det sidenhen er blevet fremført, at Gyldenløve egenhændigt havde skrevet en suveræn fundats for Gisselfeld, der også omfattede ledelsesforholdet. Fundatsens suverænitæt kan ikke påberåbes før tidligst i 1799 - under anden overdirektør. Gyldenløve har kun taget stilling til formål og styrelse indtil hans enke ville afgå ved døden, og i øvrigt har Gyldenløve kun lavet en ægtepagt og et egentligt testamente. Fundatsen er forfattet af arvingerne. At Gisselfeld Kloster altid skulle ledes af en overdirektør - der skulle udpeges iblandt de mandlige medlemmer af slægten Danneskiold-Samsøe og at denne overdirektør skulle have privatbolig i hovedbygningen, er noget det sidenhen kom til. Juridisk set havde testator - altså Gyldenløve, ikke bundet Gisselfeld i fastere forhold, end den til enhver tid værende overdirektør selv kan løse og justere efter egne og tiderne behov.

Gyldenløves ældste søn - Christian lensgreve Danneskiold-Samsøe⁹ (1702-1728) var testamentarisk set selvskrevet til at blive første overdirektør, men reelt set nåede han aldrig at bestride embedet, da overdirektørposten først var egentlig gældende ved klosterets oprettelse ved hans moders død, og hun kom til at overleve ham - han blev angrebet af kopper og døde 17. februar 1728. Navnet *Danneskiold* blev

knyttet til de illegitime kongebørns børn efter Frederik III og Christian V.

Illegitime efterkommere efter Christian V bærer navnet Danneskiold-Samsøe, da deres stammomder, Sophie Amalie Moth, af kongen blev ophøjet til lensgrevinde af Samsø. Christian V bestemte ved et patent, udstedt den 4. maj 1695, at Gyldenløves descendenter bærer navnet Danneskiold-Samsøe. Samtlige af slægtens mandlige medlemmer er født med titel af excellence, og slægten er den højst rangerende adelslægt i Danmark.

Gisselfeld Adelige Jomfrukloster i Sjælland

Den 10. oktober 1754 døde Hendes Høje Nåde Dorothea Krag på Gisselfeld i den meget høje alder af 79 år. Da Gyldenløves barnebarn Friedrich lensgreve Danneskiold-Samsøe (1722-1778) tiltrådte som den første overdirektør, overtog han en stor og vanskelig opgave. For det første havde hans bedstemor - Dorothea Krags letsindige livsførelse forringet godset i ganske betydelig grad, og for det andet mødte han stor modstand hos stedbedstefaderen, von Ahlefeldt, der efterhånden havde opnået alder af 80 år. Han fastholdt stædigt at han var den retmæssige ejer af Gisselfeld. Derfor ville det være til hans fordel, hvis klosteret blev ophævet, da Gisselfeld med tilliggender i givet fald ville tilfalde ham som livsarving efter Dorothea Krag. Gisselfelds godsinspektør og øvrige funktionærer anerkendte heller ikke den unge greves ret, og nægtede at adlyde ham. Dette mistillidsforhold til greven, skal nok med rette tilskrives von Ahlefeldt, da han i en lang årrække havde haft bopæl på Gisselfeld, så folkene var fortrolige med ham, frem for en udefrakommende, der ganske vist slægtskabsmæssigt stod Gisselfeld betydeligt nærmere. Selvom lensgreve Frederich var nødsaget til at afskedige topledelsen på Gisselfeld, grundet deres manglende velvilje til samarbejde, gav det det anledning til problemer, idet de nægtede at gennemføre en "afleveringsforretning" inden de fratrådte, hvilket medførte at greven ikke kunne få den tilstrækkelige indsigt i klosterets forhold, da han ikke havde adgang til administrationens dokumenter.

Uanset hvor store samarbejdsvanskeligheder og mistillidsforhold der end var, udgjorde dette ikke den største del af lensgreve Friedrichs problem. Problemet var ene og alene den økonomiske side. Gælden var nået op på 90.000 rigsdaler, og de årlige indkomster var kraftigt nedadgående. Hans fader, lensgreve Christian havde ved sin død i 1728 en gæld på 175.000 Rigsdaler. I de år admiralen administrerede godserne foretog han sig absolut intet med gælden. I stedet forøgede han den med yderligere 75.000 Rigsdaler. Derudover frasolgte han en del af lensgreve Friedrich særeje. En anden del af de økonomiske forpligtelser som lensgreve Friedrich stod med ved sin tiltrædelse som overdirektør, var forpligtelser som i sin tid var indgået af hans fader, men som lensgreven hæftede for qua fundatsen. Alligevel opretholdt lensgreve Friedrich sin farfars vision - og i 1755 trådte fundatsens bestemmelse om kloster i kraft. Der var dog ikke meget tillid til klosterets beståen, da indkomsterne var meget lave. I perioden 1755-62 foretog Friedrich en del initiativer i forbindelse med klosterets beståen, og starten var givetvis ikke det bedste økonomisk set. Han udnævnte sin søster, komtesse Sophie Dorothea Danneskiold-Samsøe som abbedisse og besatte klosterpladserne med foreløbig 9 konventualinder, således som fundatsen foreskrev. Det var endvidere Friedrichs vision at indrette Gisselfelds hovedbygning som bolig for klosterdamerne, men denne plan måtte af økonomiske grunde sættes i bero. Man så kun den ene mulighed at sælge af tilliggenderne. I perioden 1761-1777 blev der afskrevet store jordbesiddelser. Hertil

kom bortsalg af en del af godsets ejendomme. Den 11. maj 1774 udgik kgl. åbent brev om at betaling af restgælden på klostrets gods måtte udsættes 8 à 10 år.

De indbragte summer for bortsalg af tilliggende skulle bl.a. gå til afviklinger af de lån og kautioner som tilkom Friedrichs farmors mand - von Ahlefeldt, men til dette, slog den indsamlede formue ikke til. Denne meget store godssamling som slægten besad ved Gyldenløves død i 1703, var nu - godt 50 år senere indskrænket til kun at omfatte stamhusbesiddelsen af Gisselfeld, og tilliggende på Samsø¹⁰.

Friedrich giftede sig 2 gange. Første gang med den meget smukke Nicoline Rosenkrantz, og efter hendes død - i februar 1771 indgik han ægteskab med hendes søsterdatter, Frederikke Louise Kleist.

Da Friedrich døde den 26. marts 1778 var den resterende gæld bragt ned på 70.000 Rigsdaler.

Successor efter Friedrich Danneskiold-Samsøe, var hans ældste søn, Christian Conrad Sophus lensgreve Danneskiold-Samsøe (1774-1823) der på daværende tidspunkt ikke var mere end en 3½ år gammel - han var født den 11. juni 1774.

Hans far havde bemyndiget gehejmeråd Rosenkrantz til Rosenlund, sidenhen Rosendal, til at varetage administrationen af Gisselfeld til greven havde alderen, der skulle til for at overtage. I 1783 måtte Rosenkrantz imidlertid trække sig fra hvervet, grundet kraftigt nedadgående helbred. I en kort periode bestyrede gehejmeråd Raben til Næsbyholm godset, indtil han valgte at trække sig, hvorefter kammerherre Bjelke, der var Amtmand over Præstø i fællesskab med den unge lensgreves mor kyndigt bestyrede godset og klostret indtil lensgreven selv kunne overtage. I 1792 tiltrådte greven dog selv bestyrelsen af selve klostret, men valgte at beholde Bjelke indtil han blev myndig. Lensgreven var fra 1793 til 1795 udenlands.

Så snart lensgreven var hjemme igen, overtog han selv hele ledelsen af klostret og godset. I selvsamme øjeblik, skete der en forandring på godset. Det kunne mærkes på hele egnen at en anden "ånd" nu herskede på Gisselfeld. Ikke fordi man kunne påklage den tidligere ledelse, for den fungerede udmærket, men den var sædvanlig, og derfor kunne det mærkes, da der pludselig kom en mere moderne ledelse af Gisselfeld. Lensgreven overholdt ikke alene landboreglerne, han gjorde også det udsædvanlige på daværende tidspunkt, at tilpasse rationaliseringen til godsbeboernes og fæstebøndernes bedste. Den 30. november 1795 blev han viet til Johanne Henriette Valentine Kaas.

I hans levetid skete der en del. Han voksede op i en tid, hvor menneskerettigheder blev et kendt og agtet begreb. Forinden han foretog sin "dannelsesrejse", havde han udfærdiget et nyt regulativ for hoveriet, hvorved forholdene forbedredes væsentligt for bønderne. Han gjorde det muligt for sine bønder at de kunne opnå en selvstændig stilling og tilbød en arveordning. Men trods det gode tilbud var der mange der var mistroiske, og kun ganske få valgte at takke ja.

I årene forinden afløste han naturalhoveriet på sine besiddelser, der omfattede grevskabet Samsøe og Gisselfeld, hvor han også ophjalp skovdriften og fremmede havredyrkningen. Han efterkom fuldt ud tidens nye, indgribende landbolovgivning og gjorde som regel mere, end loven påbød. Han var en forgangsmænd. Gisselfelds hovedbygning var efterhånden blevet så forfalden, og var umulig at anvende til beboelse, så overdirektøren var tvunget til at tage bolig i Knuths fløj - den lave tilbygning på borgholmes østside. Hans fars plan om den egentlige organisering

af klostrets, som delvis var sat i bero tog Christian Conrad Sophus fat på, så snart den økonomiske situation på ny tillod ham det. For selve klostrets vedkommende, ændrede lensgreven på ordningen - dels han sønkedede indskrivningsgebyret, og antallet af klosterdamer forhøjedes. Damerne årlige hævninger blev også hævet. Men da der i forvejen var underskud i Gisselfelds kasse, blev det ikke bedre af at hæve udgifterne og lave forbedringer. Den 14. februar 1799 blev den fundats der danner grundlaget for den fundats, som er gældende i dag, udfærdiget. Den blev den 25. oktober samme år kongelig konfirmeret. I fundatsændringens post 1, tog lensgreven stilling til spørgsmålet om bopælspligten, og fremførte at "Bopæl eller nogen andre Agreementer fra Klosteret maa hverken Abbedissen eller Conventualinderne gjøre Fordring paa at erholde, da dette af Klosteret ikke kan eller bør tilstaaes; thi dels er dette ingen Nødvendighed, da det ikke er benævnt i foranførte Testamenter eller Convention". Det var stort set eneste omlægning som lensgreve Christian Conrad Sophus foretog idet han dermed definitivt afgjorde at klosterdamerne ikke skulle have bolig på Gisselfeld. Dette var i øvrigt aldrig i Gyldenløves tanke, og ej heller bemærket af arvingerne i konfirmationen af Gyldenløves testamenter i 1725. Hvorfor at Gisselfeld, der jo benævnes som et kloster - ikke skulle fungere som sådan, således som andre kendte adelige klostre på Sjælland, skal nok ses i lyset af en svær økonomi, og ikke fordi Gyldenløve og hans arvinger var særligt fordelagtigt tænkende til egen fordel. Mulighederne for at tage fast bopæl for de indskrevne damer, krævede en stor kapital, som var umulig at udtage af de midler som var til rådighed, så man besluttede at tænke anderledes, og i givet fald sætte disse tanker i bero i en årrække, indtil tiderne muliggjorde en radikal ændring. Denne blev definitivt omgjort af Christian Conrad Sophus, der nu foreskrev at konventualinderne kun skulle have økonomisk fordel af indskrivningen på Gisselfeld, hvilket også var hensigtsmæssigt, idet man på den måde kunne have væsentlig flere indskrevet, end hvis der også skulle stilles en bolig til rådighed i klostret.

Om Christian Conrad Sophus Danneskiold-Samsøe fortælles det, at han en forårsdag hidkaldte sin forvalter, og bad ham anlægge ham et gravsted på en holm i parken. Forvalteren sukkede opgivende, da det var midt i årets travleste tid på godset, og der derfor var mere end rigeligt at lave. Lensgreven insisterede, da han mente at hans dage var talte. Forvalteren forsøgte at berolige den melankolske greve, med at han kun var 49 år - og havde mange gode år endnu. Få dage efter, var lensgreven død.

Ved lensgrevens død - 1823, var klostrets gæld vokset til 130.000 rigsdaler. Imidlertid slog det ikke så hårdt, da godsets forhold var blevet væsentligt forbedret.

De gode tider for landbruget gjorde sit indtog, og det gjorde det muligt for tredje overdirektør Frederik Christian lensgreve Danneskiold-Samsøe (1798-1869) at bringe godset tilbage til den tilstand, som det havde da Christian Gyldenløve efterlod det - mere en hundrede år tidligere.

Først da fik Gisselfeld en rentabel status, og det havde dermed vist sig, at det skulle vare 100 år, før godset var bragt på fode igen.

Lensgreve Frederik Christian var forstmand, og som sådan havde han stor forstand på skov og landbrug. Overskuddet blev videregivet til velgørenhed. Antallet af konventualinder blev atter sænket. Gården Edelesminde lod Frederik Christian opføre, og foretog en del forbedringer på Gisselfelds ejendomme. Han afskaffede definitivt hoveriet på

godset, og som et personalegode, ansatte han en godslæge. Frederik Christian havde qua sin stærke stilling og store rigdom en meget stor forpligtelse i at yde støtte til sognets trængende, og det fornægtede han ikke, men det fortælles at det undertiden var mere end svært at vriste de "ofre" fra ham. Christian A. Thomsen har i sin bog "Klostergartneren" en beretning fra omkring 1850, hvor Bråby sogn fik en ny lærer - der fungerede både som skolemester og degn. Det var skolemester Nielsen - en karismatisk personlighed, med iltet sind og med et brændende hjerte for sognets fattige. Det var ham der stod for indsamling af sognebørnenes ofre til værdigt trængende - en ikke nogen nem opgave. Ofrene bestod i naturalier som for nogle var overflødige, men for andre livsnødvendige - og de blev indsamlet en til to gange årligt. Ikke alle var lige punktligt, og det kneb undertiden især for excellencen på Gisselfeld - Frederik Christian, hvilket efter nogle års ventetid, fik skolemester Nielsen til at fare i blækhuset og tilskrive excellencen om dennes forglemmelse, og i øvrigt med den sædvanlige underdanighed for den person som Nielsen tillod sig at rette tiggergangshenvendelse til.

Der skete intet. Da endnu et år var gået på hæld, skrev skolemester Nielsen på ny ud til Gisselfeld, med den sædvanlige titulatur: Hans Excellence, overdirektør, kammerherre, hofjægmester, lensgreve Frederik Danneskiold-Samsøe. Brevets indhold var betydeligt mere spartansk, men temmelig ligefremt: "Hvis ikke jeg har ofret for tre år i hænde inden (dato anført) vil Deres Excellences navn komme til at stå øverst på listen over det værste krapyl i Bråby sogn, som ikke har erlagt deres offer". Aftenen før fristen udløb, kom der ridende bud fra Gisselfeld, med de forsømte 3 års ofre, og med hilsen fra greven der udbad sig kvittering, hvortil skolemester Nielsen svarede at for højtidsoffer gives absolut ikke kvittering. Rideknægten måtte vende tilbage til Gisselfeld med uforrettet sag.

Frederik Christian Danneskiold-Samsøe justerede på fundatsbestemmelserne, og skar overflødige ændringer væk. Det blev således at stambrevet - som Gyldenløve i sin tid udfærdiget, blev grundlaget. Arvingernes konventioner af 1725 og tillæg af 1799 kom til at udgøre den egentlige kerne i klosterfundatsen. Alt andet, der siden var kommet til, lod overdirektøren ophæve.

Frederik Christian Danneskiold-Samsøe indgik aldrig ægteskab, og da han dør i 1869 efterlader han sig ingen livsarvinger - hvorfor den direkte linje efter testator Gyldenløve brydes.

Nærmeste successor var derfor Frederik Christians lillebror, Christian Conrad Sophus Danneskiold-Samsøe (1800-1886) Han blev født 16. september 1800 som yngste søn af Christian Conrad Sophus Danneskiold-Samsøe.

Da hans storebror afgik ved døden i 1869, uden at efterlade sig livsarvinger, overtog han besiddelsen af grevskabet Samsøe, og tiltrådte stillingen som fjerde overdirektør.

Han havde imidlertid ikke den store interesse for landbrug, og opholdte sig fortsat meget i sin embedsbolig i staldmestergården i København.

Efter sin moder Henriette Danneskiold-Samsøe havde han ved hendes død arvet Holmegaard Gods med dertil hørende glasværk, hvis drift han udvidede og ledede med megen dygtighed.

De dårlige tider for landbruget blomstrede på ny op, og ramte tillige Gisselfeld. Lensgreven kunne løse problemet ved at sælge tilliggende fra. På trods af at han ikke just var en dygtig land- og forstmand spiller han alligevel en betydelig rolle i Gisselfelds historie. På sine godser imødekom han tidens fordringer ved salg til arvefæste på en for

bønderne særdeles gunstig måde, og som sådan fulgte hans indstilling fint i tråd med sin faders indstilling til fæstebønder og lavere stillede generelt.

Han var i meget høj grad slægtens kunstmæcen, og Gisselfeld nuværende indre, hvad angår udsmykninger og udførelse skal i høj grad tilskrives ham. Han nærede en stor interesse og kærlighed til porcelæn, og samlede en betydelig samling, der også rummer en imponerende male-samling, med arbejder af bl.a. Kristian Zahrtmann, og skulpturkunst af Bertel Thorvaldsen.

Porcelænssamlingen rummer en yderst imponerende samling af dansk og udenlandsk porcelæn.

Christian Conrad Sophus ægtede i 1833 Lady Elizabeth Brudenell-Bruce, med hvem han fik 5 børn. Hun døde i 1847.

Den 19. marts 1850 indgik han ægteskab med Anna Amalie Louise Øllegaard von Zytphen, der var datter af generalmajor Ernst Frederik von Zytphen. Hun var hofdame hos dronning Caroline Amalie. Den 4. april 1886 afgik Christian Conrad Sophus ved døden i København, og begravedes den 15. april i gravlunden Sophies Have på Gisselfeld.

Femte overdirektør, blev Christian Frederik lensgreve Danneskiold-Samsøe (1838-1914), der var ældste søn af Christian Conrad Sophus Danneskiold-Samsøe.

Christian Frederik, der på det tidspunkt havde bosat sig på Samsø med sin familie flyttede nu til Gisselfeld, hvor Christian Frederik tiltrådte overdirektørstillingen, og modsat sin far - havde han meget stor interesse for drift og vedligeholdelse.

Lensgreve Christian Frederik nærede i høj grad en meget stor kærlighed for natur, hvilket også kan afspejles på Gisselfeld. Han lavede ikke kun en del forbedringer på godset, han brugte en del af indtægterne på egnen omkring Gisselfeld - herunder den smukke park. På daværende tidspunkt var det blevet moderne at anlægge haver i engelsk landskabsstil - med store træer og buske, velklippede plæner og stier. Parkens areal er på godt 75 tønder land. Der er næsten 400 forskellige træer og buske. Det skal nævnes at landets absolut smukkeste kæmpetuja netop er at finde i Gisselfeld slotspark. Der var ingen tvivl om at Gisselfeld fra da af var en adelsfamilies pragteksemplar af en bolig, og ikke længere en herreborg. Dog havde Christian Frederik foretaget alt med stor respekt for husets og stedets fortid, så slottes historiske vingesus rammer stadig én så snart man træder ind i borggården, og gør det også den dag i dag.

I vinteren 1914 fik Christian Frederik konstateret en lidelse i nyreregionerne, der efter undersøgelse viste sig at være en svulst. Den fortog sig imidlertid ved en medicinsk behandling, så derfor blev der ikke foretaget nogen operation. Kræfterne svandt langsomt, og han var undertiden meget uklar i tale. Tidligt om morgenen, den 3. juli 1914 døde Christian Frederik i en alder af 77 år.

Hans søn, Aage Conrad lensgreve Danneskiold-Samsøe¹¹(1886-1945) efterfulgte sin far og blev sjette overdirektør på Gisselfeld, og tillige sidste lensbesidder af grevskabet Samsøe, lensgreve Aage var en usædvanlig dygtig landmand med visioner, og var ikke bange for at eksperimentere, og han vidste, hvad han havde med at gøre, og var på sine godser inde i hver en detalje af deres drift. Han var en utrolig respekteret, og meget afholdt mand. Han var autoritær og ingen på egnen var i tvivl om, at han skulle tiltales i tredje person og benævntes altid som excellencen.

I Aage Danneskiold-Samsøes tid gennemgik Gisselfeld en restaurering under ledelse af arkitekten Martin Borch (1852-1937). Gisselfeld havde i en årrække i 1700-tallet været pudset og hvidkalket, formentlig i et forsøg på at få det til at fremstå som et tidstypisk herresæde. Det var en mode der slog igennem herhjemme i 1700-tallet, hvor nyeste byggemåde just foreskrev pudsede og hvidkalkede facader, snarere end den dystre sengotik- og renæssancestil.

Ved en tidligere restaurering af Gisselfeld ved J. D. Herholdt (1818-1902) i perioden 1869-74 fjernede man pudsen fra 1700-tallet. Ved Borchs restaurering i 1915 lykkedes det at føre Gisselfeld tilbage til Peder Oxes stil, ved at man fremdrog de brændte munkesten ved hjælp af moderne restaureringsprincipper med respekt for det oprindelige byggemateriale, således at stedet på ny fremstod som et borganlæg fra overgangsperioden mellem sengotikken og renæssancen. Der findes i dag intet synligt spor på murværket af, at Gisselfeld tidligere fremstod som et hvidkalket herresæde.

Lensgreveparrets eneste barn var datteren komtesse Elisabeth, der blev født i januar 1924. Hun kunne qua fundatsbestemmelsen ikke efterfølge sin far som overdirektør på lige fod med de tidligere overdirektører, så da lensgreve Aage døde i ved nytårstid i befrielsens år overgik overdirektørposten til hans farfars brors barnebarns søn, James Christian Carl Sophus lensgreve Danneskiold-Samsøe (1900-1966) - kaldet Sophus, der på daværende tidspunkt var bosat i Californien. Han flyttede i begyndelsen af 1947 til Danmark med sin amerikanskfødte kone Isabel Craven Dilworth og deres søn Valdemar Dale greve Danneskiold-Samsøe (1935-). Grev Valdemar havde tidligt valgt at blive udenlandsdanser, og ønskede ved sin fars død i 1966 ikke at overtage overdirektørembedet og flytte ind på Gisselfeld. Han er i dag plantageejer i Californien.

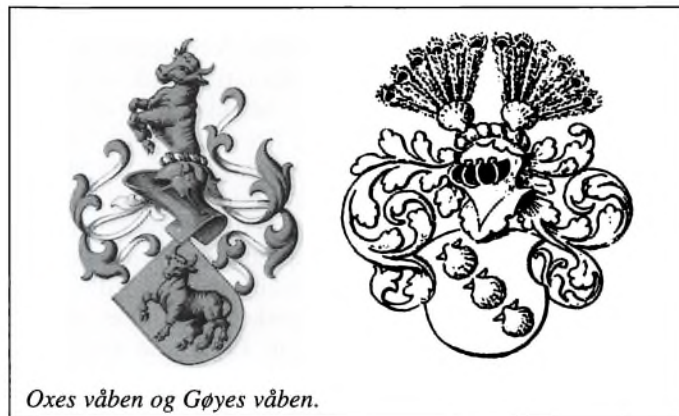
Overdirektoratet måtte derfor, i 1966 overtages af Knud greve Danneskiold-Samsøe (1900-1969), der var fætter til Sophus Danneskiold-Samsøe. Knud Danneskiold-Samsøes ledelse af Gisselfeld kom kun til at vare i ganske få år. Han døde i Næstved i begyndelsen af oktober 1969, og efterlod sig ingen børn. Hans halvbror, Hans Christian Erik Viggo greve Danneskiold-Samsøe (1915-1975) overtog derefter stillingen som overdirektør. Han døde under en udlandsrejse i maj 1975 - netop fyldt 60 år.

Som naturlig efterfølger, overtog hans ældste søn, Carl-Christian Erik Leopold greve Danneskiold-Samsøe (1945-), i 1975 overdirektørstillingen. Han havde i Danmark og Sverige uddannet sig inde for landbruget, og havde store visioner for økologisk landbrug, som han ønskede at realisere på Gisselfeld. I 1985 trådte erhvervsfondsloven¹² i kraft, der bl.a. medførte at Gisselfeld skulle drives af en bestyrelse for den nyoprettede erhvervsdrivende fond. Dette stred imod Erik Danneskiold-Samsøes opfattelse af sine fundatsmæssige forpligtelser og rettigheder på Gisselfeld, og afstedkom årelange civile søgsmål ved domstolene, der blandt andet medførte at Danneskiold-Samsøe i 2002 blev suspenderet fra sin stilling som overdirektør. Bestyrelsen for den erhvervsdrivende fond valgte at indsætte godsejer Christian Danneskiold Lassen fra Holmegaard som midlertidig overdirektør. Christian Danneskiold Lassen er søn af sjette overdirektørs datter, Elisabeth Henriette Lassen, f. komtesse Danneskiold-Samsøe.

Sagen blev endeligt afgjort ved voldgiftskendelse af 16. februar 2009. Afgørelsen afsatte definitivt Erik greve Danneskiold-Samsøe som overdirektør, og i sommeren 2010 fraflyttede han Gisselfeld efter at have beboet stedet i 35 år.

Nuværende overdirektør er Helene Danneskiold-Samsøe (1966-), der er datter af Erik Danneskiold-Samsøes storesøster, Christina Danneskiold-Samsøe.

Overdirektørens beføjelser er i dag væsentlig reduceret, sammenlignet med de tidligere overdirektører. Dette skal ses i sammenhæng med den måde tiderne og samfundet har udviklet sig på, og virksomhedsledelsen af Gisselfeld tegner sig derfor i dag ganske anderledes end tidligere. Helene Danneskiold-Samsøe har således ikke det fulde overordnede ansvar på Gisselfeld, men er underlagt fondsbestyrelsen, og ej heller fuld beboelsesret over det 6000 kvadratmeter store slot, der ellers siden 1755 har kun har fungeret som embedsbolig for den til enhver tid værende overdirektør.

Oxes våben og Gøyes våben.

NOTER

- Vallø pergamentsamlingen i Statens Arkiver. Nr. 16-1. Jørgen Mikkelsen: Valløpergament 1356-1713. Et repertorium. Landsarkivet f. Sjælland mm. 1993. p. 55.
- Oversættelse: "1540 på det syvende år (1547) lod Peder Oxe denne gård flytte og bygge af ny, som han her står, sig og sine arvinger til nytte. Gud unde dennem at bygge og bo og så i verden at være, at det bliver dennem til fred og ro over alting til Guds ære".
- Bestemmelsen senere funderet i Christian V's Danske Lov af 1683, 6. bog, 4. kapitel, 1. artikel: "Hvo, som laster Kongen, eller Dronningen, til Beskæmmelse, eller deres og deres Børns Liv eftertragter, have forbrudt Ære, Liv og Gods, den højre Haand af hannem levendes afhugges, Kroppen parteres og legges paa Steile og Hiul, og Hovedet med Haanden settes paa en Stage. Undkommer Misdæderen, og ikke kand lide paa Legemet, da bør Straffen at skee paa hans Billede og Efterlignelse. Er Misdæderen af Adel, eller højere Stand, da skal hans Vaaben af Bøddelen sønderbrydes, og alle hans Livs Arvinger miste deres Stand og Stamme".
- Begrebet dækker over en symbolsk henrettelse, der finder anvendelse i de sager hvor tiltalte har formået at flygte. Ved henrettelse *in effigie*, eksekveres dødsdommen på den dømtes billede, dvs. en figur, en afbildning eller en voksdukke, der bliver hængt, brændt eller halshugget i stedet for lovbrøderen.
- Adam Levin Knuth var bror til Eggert Christoffer Knuth, hvis søn blev stamfader til lensgreverne Knuth til grevskabet Knuthenborg på Lolland.
- O.F.C. Rasmussen: Optegnelser om Gisselfeld. A. P. Bangs Bogtrykkeri, Næstved 1868
- Christian Gyldenløve funderer i sin testamentariske bestemmelse jfr. "privilegierne" en direkte henvisning til Christian V's greve- og friherreprivilegier af 25. maj 1671. Se *De grevelige- og friherrelige privilegier af 25. maj 1671 - Adels forudsætning - kontinuerligt* i Tidsskrift for Dansk Slægtsgårdsforening, oktober - november 2010, nr. 408 - 66. årgang.
- Christian Gyldenløve: testamente af 19. september 1701. Proveniens Gisselfeld Kloster. Dansk oversættelse ved professor, dr. phil. Henrik Stevnsborg. Hofman, Tom. VII, p. 528-29.
- Navnet *Danneskiold* blev knyttet til de illegitime kongebørns børn efter Frederik III og Christian V. Illegitime efterkommere efter Christian V bærer navnet Danneskiold-Samsøe, da deres stammom, Sophie Amalie Moth, af kongen blev ophøjet til lensgrevinde af Samsø. Christian V bestemte ved et patent, udstedt den 4. maj 1695, at Gyldenløves descendenter bærer navnet *Danneskiold-Samsøe*. Samtlige af slægtens mandlige medlemmer er født med titel af *excellence* - og slægten er i dag den højst rangerende i Danmark.
- Rasmussen, O.F.C.: Optegnelser om Gisselfeld. *Næstved, A.P. Bangs Bogtrykkeri 1868*, p. 278
- Andreas Ørskov-Lindhards: *Excellencen på Gisselfeld - Aage Conrad lensgreve af Danneskiold-Samsøe*. Årbog for Historisk Samfund for Sorø Amt 2011, p. 118-151.
- Lov om erhvervsdrivende fonde, lovbekendtgørelse nr. 286 af 6. juni 1984. Industriministeriet.

Niels Johannes Fjord

Danmarks største landbrugspædagog

ANDEN DEL

Af docent, dr. phil. Erik Helmer Pedersen.

Som tidens førende forsøgsleder og landbrugspædagog indså Fjord, at man måtte skabe en tæt forbindelse mellem en videnskabelig og en landbrugspraktisk undersøgelsesmetodik. Forsøgene skulle være "bevægelige", altså ske ude i det praktiske landbrug, og her kom herregårdenes hundredtals store ko- og svinebesætninger svært tilpas.

Der måtte dog findes en overbygning i form af et central-laboratorium, som især skulle forestå de kemiske analyser. Lige siden Landbohøjskolens oprettelse havde skolens lærerkræfter, godt støttet af kapaciteter som Edw. Tesdorpf og H. N. Valentiner, ytret ønske om at få et sådant, men trods mange tilløb i 1860' og 1870'erne var sagen uhjælpelig strandet på organisatoriske eller økonomiske klippeskær.

Her var docent Fjord atter redningsmanden. Han satte i 1882-83 hele sin prestige ind på at skabe et centrallaboratorium ved Landbohøjskolen, som skulle tilrettelægge og styre hans bevægelige forsøg i det praktiske landbrug. Det stod klart foråret 1883, og hurtigt var "Forsøgslaboratoriet" blevet selve synonymet for et landbrug under modernisering og vel at mærke ikke som et statsligt finansieret og styret foretagende, som det var skik og brug i forsøgs-væsenets fødeland, Tyskland. Og set fra et statsfinansielt synspunkt var det et ideelt system, eftersom de deltagende gårde mig bekendt ikke fik dækket deres forsøgsudgifter. Til gengæld fik de del i den prestige, som omgav Fjords berømmelige forsøgsvesen, og det er jo også tænkeligt, at foderstoffirmaerne fik lidt reklame ved at stille deres foderblandinger til rådighed for forsøgene.

Nægtes kunne det ikke, at netop fodringsproblemet var landbrugsmoderniseringens ømme punkt i 1880'erne. Det krævede på forhånd store investeringer, når en landmand ville omlægge produktionen fra overvejende korndyrkning til animalsk produktion. Der skulle købes flere og bedre køer og i næste omgang flere svin, der skulle helst bygges nye, lune stalde med tilhørende faciliteter som møddinger og ajlebeholdere, og først som sidst skulle den daglige drift gøres rentabel. Køerne skulle ikke alene overleve året rundt; de skulle også give mælk i spandavis, men skulle man her gå ind for den stærke fodring, som forstander A. Svendsen, Tune Landboskole, på det kraftigste anbefalede, ikke mindst i skolens eget tidsskrift *Vort Landbrug* 1882ff., eller skulle man tværtimod tilstræbe en hårfin balance mellem foderindtagelse og mælkeydelse, hvis noget sådant var muligt?

En stor mælkeproduktion krævede under alle omstændigheder masser af foder, og helst skulle gårdens egen planteavl levere hovedparten, noget som især blev afgørende for det mindre brug og for husmandsbruget. Næsten pr. definition havde man høg og halm til rådighed, og for høets vedkommende var det klogt at tage bestik efter de råd, som blev fremført af tidens førende græsmarkespert, den bota-

nisk selvlærde lærer P. Nielsen, Ørsløv (1829-1897), fra 1882 Landhusholdningsselskabets konsulent i plantekultur. Det "naturlige", ofte mangeårige og delvis uudryddelige senegræs burde snarest erstattes af 1- og 2-årige græsmarker i en passende blanding af græsser og bælgeplanter, sådan som det blev vist i en række forsøg på flere af Edw. Tesdorpf's gårde.

Firserbondens far og bedstefar havde bestemt ikke været fremmed for høets betydning; den store tyske landøkonom Albrecht Thaer havde lært generationer af landmænd begrebet "høværdi", målt ud fra middelgodt enghø. Til én høværdi svarede ½ pund korn (1 pund = 500 gram), 0,43 pd. rapskager, 0,36 pd. hørfrøskager, 6,9 pd. turnips, 2,17 pd. byghalm, 2,37 pd. havrehalm og 3,45 pd. rødkløver. Det kunne man læse i *Lommebog for Landmænd*, udgivet i 1857 af Adolph Valentiner, men høværdien kom i miskredit, da en anden tysk videnskabsmand, kemikeren Justus v. Liebig (1803-73) havde påvist de organiske næringsstoffers betydning for stofskiftet og derfor henledte opmærksomheden på foderets indhold af fordøjelig æggehvide, fedt og sukker. I stedet kom begrebet "foderenheden" til ære og værdighed, da en kendt landmand, forpagter J. Winkel, Aunsbjerg ved Kjellerup i Tidsskrift for Landøkonomi 1880 konkluderede sin beskrivelse af mejeribruget i det forløbne år med at påpege relationen mellem en kraftfoderenhed, sat til værdien 100 og kløverhøg til 45, enghøg 30 og rodfrugter 12. Winkel havde i 1876 bistået Fjord med forsøg, især med svind i ishuse og var på tale som hans efterfølger som leder af Forsøgslaboratoriet, men da han var højremand og tilhænger af beskyttelsestold, kunne de frihandelssindede venstrebonder ikke rigtig goutere ham. Høets fodringsværdi blev naturligvis også diskuteret i A. Svendsens bog, *Fodringslæren*, 1886, og han satte det noget højere end Winkel og omvendt rodfrugterne noget lavere (10, turnips endog så lavt som 8) samt kærnemælk til 20. Fjord satte i sine beretninger 1 pd. korn til 1 foderenhed, betegnet som "F" lig 1 pd. roetørstof og 1 pd. hvedeklid.

Brugen af roer og andre rodfrugter til foder for malkekvæg blev 1880'ernes store diskussionsemne blandt landmænd og deres mange nye konsulenter, bevæbnet med beretninger om Fjords seneste forsøg. En af tidens førende mejeriekspert, C. Bøggild advarede kraftigt mod at anvende et for stort roefoder, da det gav afsmag i mælken og dermed i smørret. Det gav stødet til Fjords mest berømte fodringsforsøg, påbegyndt vinteren 1887, om roers foderværdi og senere også roefoderets samspil med kraftfoder, olie-kager og korn. Fjords første fodringsforsøg med roer som tilskud beviste nok, at 180 kg roer øgede mælkeudbyttet med 12 kg og dyrets vægt med 2½ kg, men sagde fsv. intet om roernes foderværdi netop til malkekøer. Der kan I se! triumferede Bøggild, og deri samtykkede de fleste. Kraftfoder var og blev det rette foder, basta!

Den målbevidste og robuste Fjord tog dog straks handsken op, og i to forsøgsrækker sidst i 1880'erne erstattede han 1 pd. kraftfoder i form af hvedeklid og blandsæd med 10

pd. roer og senere i forholdet 2:20. Alle tre forsøg gav stort set samme mælkeudbytte og af samme kvalitet, konkluderede han. Forsøgene viste også, at kålroer havde mindst samme foderværdi som runkelroer, og det måtte især glæde de jyske landmænd med deres turnips og kålroer. På dette tidspunkt opfattedes 40-50 pd. roer som et meget rigeligt roefoder til køer, men blot 10-15 år senere var rationen fordoblet. Desuden foretog Fjord en række svinefodringsforsøg med skummetmælk og valle og med rug, byg, mælk og valle, og senere sammenlignedes korn og foderkager og svin af forskellige racer. For at præcisere de vigtigste tal i Fjords epokegørende roeforsøg: 10. pd. runkelroer eller 12 pd. turnips kan erstatte 1 pd. kraftfoder. Roernes erstatningstal var nu fundet, om end deres foderværdi kunne være svingende. Hans efterfølgere kunne da ved nye forsøg vise, at meget afhang af roernes tørstofindhold.

Udover en række artikler i Tidsskrift for Landøkonomi nåede Fjord at udsende 30 forsøgsberetninger, hvoraf numrene 18-30 hidfører fra Forsøgslaboratoriets virksomhed. De vigtigste af disse officielle papirer kom til at foreligge i tyske, franske og engelske oversættelser. Han blev i egentligste forstand verdensberømt. Den grundlæggende metodik ved hans forsøg, senere ofte benævnt som "det Fjordske system" er, at hvor man i udlandet mest arbejdede med periodiske forsøg med afprøvning af bestemte foderblandinger over tid, holdt Fjord sig strikte til sammenlignende gruppeforsøg, dvs. at man på den enkelte forsøgsgård arbejdede med to ens sammensatte grupper af forsøgsdyr, typisk malkekøer. Inden forsøgstiden vænnes køerne gennem en månedlang forberedelsestid og en kortere overgangstid til fodringssituationen, hvor 2 foderblandinger afprøvedes hold for hold. Dag for dag registreredes hele forløbet med vejning af dyrene, kemiske analyser af mælken osv., og efter en eftertid mens identiske foderblandinger blev resultaterne fra de enkelte gårde sammenlignet og sammenskrevet.

Det kan ikke betvivles, at eksportsmørrets kvalitet og dermed nøglen til verdensmarkedet var det centrale tema for docent Fjord. Gang på gang påpegede han i sine beretninger, hvilke typer oliekgager, der gav den bedste smørkvalitet. Og her gik han et skridt videre: På den store industriudstilling i København 1888 havde han i samarbejde med de ledende smørgrosserer fået etableret en kontinuerlig udstilling af landets bedste smør, idet de deltagende mejerier blev præmieret efter opnået antal points. Erfaringerne herfra dannede da baggrunden for de sammenhængende rækker af smørudstillinger ved Forsøgslaboratoriet, som indledtes 18. november 1889, en mærkedag i landbrugs-eksportens historie. De tilmeldte mejerier, oprindeligt 319, hvoraf 1/3 var herregårdsmejerier, blev enkeltvis og uden varsel anmodet om næste dag at indsende en tredjedel smør med tilhørende produktionsbeskrivelse til to upartiske bedømmelser ved et dommerhold. Navnene på den bedste tredjedel af de deltagende mejerier, i 1912 godt 1.000, blev da offentliggjort, og det var en fjer i hatten på såvel vedkommende mejeribestyrer som mejeriets andelshavere. Man fik naturligvis højere pris for præmieret smør. I 1912

blev smørbedømmelsen gjort obligatorisk med basis i lov af 12. april om handel med smør og fremmede landbrugsprodukter m.m. Fjord havde set rigtigt: Frivillig tvang var nødvendigt, om dansk bondesmør på kortest mulig tid skulle hævde sig med herregårdssmørret. Det var alt for fristende at snyde med kvalitet og holdbarhed, det viser det bevarede materiale i smørkontrollens arkiver alt for tydeligt. Frøllår i en klump smør var ikke netop en lækkerbisken for en morgensulten brite.

Det hævdes i overskriften til denne artikel, at Fjord var Danmarks største landbrugspædagog. Uden at forklejne andres indsats fremstod Fjord gennem årtier som den, der i sin person fuldgældigt forenede landbrugsvidenskab og almindelig landmandspraksis. Når blot man rettede sig efter Fjords anvisninger, kunne man trygt gå i gang med at omlægge sin bedrift til moderne husdyrbrug. Hans ord var lov. Gennem hele sin virksomhed arbejdede han i oplysningens og formidlingens tjeneste. At blive en dygtig landmand og dermed samfundsborger forudsatte efter hans mening, at man livet igennem holdt sine kundskaber ved lige, fagligt som samfundsborgerligt betragtet. Selv leverede han det bedste bevis på lærdommens og undervisningens betydning ved at forene sin landbrugsforskning med rollen som tilsynsmand ved forskellige former for kursus for skolelærere, forløberen for den senere Lærerhøjskole, ved at optræde som censor ved forskellige uddannelsesinstitutioner og ved at være medlem af sin hjemby Frederiksbergs skolekommission og i tilgift fungere som kommunens tilsynshavende ved skolevæsenet. Forhåbentlig er hans minde holdt i hævd også på Frederiksberg.

Det er blevet moderne blandt tidens globalister at docere, at Danmark skylder det meste af sin udvikling udefra kommende impulser og gerne formidlet gennem indvandrere; underforstået: at vi ellers ville være blevet en tilbagestående ørken af menneskelig uvidenhed. Se bare på det landbrugsfaglige forsøgsvæsen; det er jo en tysk opfindelse, som vi bare lige kunne kopiere! Rigtigt er det, at tysk videnskab på dette område kom først med de grundlæggende iagttagelser, men glemmes må det ikke, at en dansk forsker som docent Fjord gik ikke ét, men flere skridt videre på erkendelsens stenede vej, dels ved at overføre teoretiske sætninger til brugelig videnskab, dels ved at få resultaterne gjort anvendelige i landmandens daglige praksis og ikke som i Tyskland forbeholdt lukkede miljøer. Ved at læse hans forsøgsberetninger og ved at konstatere dansk landbrugs eksemplær fremskridt forstod ikke blot tyske, men alverdens landbrugssagkyndige efterhånden, at uden Fjords praktisk-videnskabelige forsøg havde man i det lille Danmark ikke nået nær så langt på så kort tid. En kendt tysk landbrugsforsker Dr. Friedrich Aereboe gjorde i de første årtier af 1900-tallet gentagne gange sine landsmænd opmærksom på, at hvis man havde fulgt dansk landbrugspraksis i stedet for prøjsisk, ville tysk landbrug have haft anderledes vind i sejlene. Noget lignende gøres nok så stærkt gældende for Storbritanniens vedkommende af den engelske landbrugspublicist (og romanforfatter) H. Rider Haggard i sin store debatbog efter et langt besøg herovre, *Rural Denmark and its Lessons* (1911), "dedicated to the Farmers of Denmark". Hans sidste linier i fremstillingen fortjener at blive citeret i sin helhed, idet han legede med tanken om, at de engelske farmere gjorde som de danske: "Men hvis det var tilfældet, kunne dette veludannede, flittige og elskværdige folk risikere at miste deres bedste, ja måske eneste marked". I Danmark fulgte man netop markedet og spærrede sig ikke inde bag høje toldmure. Grundtvig formidlede det store, folkelige udsyn, og Fjord gav det mening i landmandens dagligliv.

Vejle kredsen

Kredsen indbyder til efterårsmøde og generalforsamling mandag den 7. november 2011 kl. 14.00.

Vi mødes på Give-Egnens Museum, Donneruplundvej 2, 7323 Give. Efter velkomst og kort introduktion til museet, afholdes generalforsamlingen, hvor Steffen Buch Juul, Jens Jacob Jacobsen og Niels Chr. Jørgensen er på valg. Alle er villige til genvalg.

Herefter vil Tage Valdemar underholde over emnet: » Mit liv og mennesker jeg har mødt », ligeledes vil han under fortællingen indflette fællessang ved flygel med pianist Birthe No.

Pris for entre - kaffe m.m., i alt 80 kr. pr. deltager.

Der er også adgang for ikke medlemmer.

Tilmelding senest den 2. november til L. Christian Laursen tlf. 75731439 – 20331439, Thorkil Jacobsen tlf. 75851384 eller Helle Ravn tlf. 75865416.

Steffen Buch Juul

Århuskredsen

Kredsen afholdt møde den 10. oktober i Den gamle Stald hos Dansk Landbrugsmuseum, Gl. Estrup.

Forfatter, præst og tidligere højskolelærer Peter Værum indledte med foredraget: "Ved Himmerigets Port – om at snakke med Sct. Peter". Det blev et morsomt og inspirerende foredrag fyldt med gode historier, lignelser, genfortælling af eventyr og anekdoter om folk, der skal op til Sct. Peter.

Derefter afholdtes ordinær generalforsamling. Efter formandens beretning var der Valg til bestyrelsen. Poul Otto Pedersen og Jørgen Schmidt genvalgte. Jørgen Katholm, foreningens næstformand, ønskede at træde ud af bestyrelsen, og som ny i bestyrelsen kom Birger Søndergaard, "Margrethelund" Margrethelundsvej 5m 8550 Ryomgård.

Efter mødet konstitueredes bestyrelsen. Formanden blev genvalgt, og til næstformand valgtes Kristian Refshauge Foged, "Dybkærgård, 8410 Rønde.

Anne Lis Ladefoged.

Vendsyssel / Hanherred Kredsen

Vintermøde den 14. marts afholdes i den Runde Pavillion i Brønderslev, hvor Bjarne Nielsen Brovst vil komme og fortælle om » Dialekten og Slægten « Mødet er i samarbejde med Vendsysselgildet.

Indbydelse følger.

Niels Ole Volhøj

Vestsjællandskredsen

Efterårsudflugten den 29. september havde samlet 25 medlemmer. På Viskingegården, hos Anne og Niels Mejnertsen, blev vi modtaget i gårdens konferencerum til kaffe med brød bagt af mel fra gårdens egen mølle.

Anne Mejnertsen fortalte først om de fem slags brød, og derefter fortalte Niels Mejnertsen om deres landbrug. De købte Viskingegården i 1993, og omlagde driften til økologisk i 1999.

På gården er bygget eget mølle – "Mejnerts Mølle", hvor der produceres mel på stenkvarne.

Niels Mejnertsen sagde også, at økologi og kvalitet ikke er det samme, men de økologiske varer han fremstiller på gårdens marker og i møllen har kvaliteten.

Efter den meget omfattende orientering så vi mølleriet og sluttede i gårdbutikken, hvor Anne havde "besøgstilbud" på mel.

Bagefter kørte vi til Birkendegård og så Landbomuseet. Museet åbnede i 1997 og drives af en række lokale ildsjæle. Et par af de frivillige medarbejdere var til stede og svarede på spørgsmål.

Jette Nielsen

Sjælland Syd

Sjælland Syd indbyder til den traditionelle højskole dag lørdag den 5. november 2011 kl. 9,30

på Brøderup Ungdomsskole, Karlshøj 40, Tappernøje.

Vi begynder med formiddagskaffe og herunder er der velkomst ved skolens forstander og rundvisning på skolen. Derefter holder pastor Hanne Bohr, Bjæverskov, foredrag om sin bedstefar Niels Bohr. Kl. 12 er der frokost efterfulgt af sangtime med skolens tidligere sanglærer Poul Erik Thomsen. Efter eftermiddagskaffen vil formand for DI Sydsjælland, adm. direktør Hans Steffen Steffensen, Stege, holde foredrag om udfordringerne ved at drive industri-virksomhed i dagens Danmark

Kl. 16.00 afslutning.

Pris for hele arrangementet kr. 230 pr. person.

Der må ikke ryges på skolen eller dens område.

Bindende tilmelding senest 30. oktober 2011 pr. telefon til Ole Krogh Jensen, Kroghbrogaard, Holmevej 89, 4700 Næstved, tlf. 55 54 00 56, bedst formiddag, eller Knud Pedersen, Kildemosegaard, Egeskovvej 18, Guderup, 4700 Næstved, tlf. 55 44 51 17.

Ole Krogh Jensen

Læsningens fryd

I de gamle aviser står mange interessante oplysninger, som man kan glæde sig over i dag. Her bringes fire eksempler:

EFTERLYSNING

Avertissement i Berlingske Tidende 1811:

Da min Hustru Mette Mortensdatter jydsk af Fødsel, har forladt mit Hus, og er aldeles rømt, saa anmodes den eller dem, der maatte antræffe bemeldte Mette Mortensdatter at anholde hende, og melde saadant til Forvalteren paa Falkenstein pr. Slagelse, da den Bortrømtes Mand, Husmand Bent Jacobsen paa Bjergby Mark, straks vil lade hende afhente mod alle Omkostningers Erstatning. Hun er smal af Lemmer, lidet rødleden i Ansigtet, har brune Øjne samt noget braktudet og af 47 Aars alderen.

Bjergby Mark, den 27. april 1811.

Bent Jacobsen,
Husmand.

ANNONCE FRA 1911

Husbestyrerinde. En proper og dygtig Landsmandsdatter i tyverne søges 1. Maj af Ungkarl til en mellemstor Bondegaard. Hvis gensidig Interesse og Sympati opnaas kan Pladsen blive varig. Billet mrkt. 917 med Foto, som returneres, bedes indbragt på Bladets Kontor.

HØSTRESULTAT 1911

Byraadsmedlem, Vognmand Peter Johansen, Slagelse tærskede sin Rug med Damptærskværk samtidig med, at han kørte den sammen og blev færdig med det hele i Lørdags. Resultatet var, at Rugen paa det paagældende Areal (14 Tdr. Land), der var let Jord, gav 16 Fold. Kvaliteten af Rugen var fin, hollandsk Vægt 128. Samtidig med Tærskningen blev Halmen presset og derefter læsset paa Banevogne for at sendes til København, hvor det solgtes til 1½ Øre pr. Pund.

KVÆLSTOFGØDNING

I avisen fra 1936 læses under overskriften: Kvælstofgødning til Runkelroer og Sukkerroer.

Om Udbringningstiden for Kvælstofgødning udtalte Konsulent L. Rasmussen, København paa Det sjællandske Planteavlsmøde den 14. februar dette Aar, efter omtale af en række Forsøg med forskellige Udbringningstider for Chilesalpeter til bl. a. Runkelroer og Sukkerroer. Forsøg som praktisk taget gav samme virkning af tidlig og sen Udbringning følgende: "I Praxis vil man dog sikkert staa sig ved, som hidtil, at udbringe den største Del af Kvælstofgødningen omkring Saatid. Har Afgrøderne faaet for lidt Kvælstofgødning, eller de af en eller anden Grund er noget tilbage i Vækst, kan man i Henhold til de her nævnte Resultater paa et saa sent Tidspunkt som i Slutningen af Maj eller i Begyndelsen af Juni fremme Afgrødernes vækst ved Tilførsel af Kvælstofgødning og endda ogsaa opnaa fuld virkning af Gødningen. Det bør man huske, hvis Runkel- og Sukkerroemarkerne staar og "hiver i det". De lider næsten altid af Kvælstofmangel og det afhjælpes omgående ved Tilskud af Chilesalpeter, der jo, som bekendt, er Runkelroerne og Sukkerroernes Gødning.

JENS OG ANNA JENSENS FOND

Dansk Slægtsgårdsforening administrerer Jens og Anna Jensens Fond, der uddeler rejselegatertil unge, der vil uddanne sig i teoretisk eller praktisk landbrug i udlandet.

Legatportioner på 5.000 og 10.000 kr. uddeles til ansøgere, der for at komme i betragtning, er i udlandet mindst 6 eller 8 måneder.

Ansøgning sendes til:

Carl Martin Christensen, Kåregård, Badstrupvej 39, 5485 Skamby

Forsamlingshuse

Forsamlingshusene er monumenter over det folkelige fællesskab, der udsprang af de folkelige bevægelser, der prægede tiden efter oplysningstiden.

Med landbrugets økonomiske fremgang efter 1830'erne og 1849-Grundlovens bestemmelser om foreningsfrihed skabtes både det økonomiske og juridiske grundlag for de folkelige bevægelser med et dertil knyttet foreningsliv.

Forsamlingshusene blev til for det foreningsliv, der var på landet med skytte- og gymnastikforeninger, den spæde andelsbevægelse, højskolebevægelsen med foredragsforeninger og det politiske spændingsfelt, der opstod efter regeringsdannelsen i 1870, og som førte til provisorietiden med forfatningskampen.

Det folkelige forsamlingshus i Tjæreby ved Skælskør blev taget i brug 2. juni 1885. Allerede i 1880 havde man stiftet et aktieselskab med det formål, at bygge et forsamlingshus i Tjæreby. Aktieselskabet var bygget på gensidig enighed og fælles arbejde i husflidens og folkeoplysningens tjeneste, og for at dette kunne nås, blev det den gang besluttet, at frem for alt skulle politik holdes ude af huset og af selskabet med enkelte i lovene nærmere bestemte undtagelser. Det gik godt i fire år, men så begyndte kampen om huset. Beboerne i Tjæreby sogn var mest stemt for Venstre, medens godsejeren på Basnæs, Otto Scavenius, var højremand. Her blomstrede forfatningskampen mellem Venstre, der havde flertallet i folketinget, og Højre, der havde regeringsmagten.

Højre vandt kampen om huset på generalforsamlingen 26. oktober 1884, og kort efter indvarslede nogle frisindede mænd til møde, og stemningen var overvejende for at bygge et nyt hus.

Den 7. december 1884 afholdtes generalforsamling, hvor det besluttedes, at opføre et nyt forsamlingshus, der skulle ligne det i Forlev. Man beslutte også at købe byggepladsen af tømrer Niels Jensen, Tjæreby, eftersom at boelsmand Niels Nielsen, Tjæreby bestemt nægtede at sælge en sådan af sin lod, hvorpå huset kunne opføres. Derefter vedtog man vedtægterne, hvor § 1 lyder: "Det nye forsamlingshus skal bære navnet af "Det folkelige forsamlingshus i Tjæreby"." § 2: "Aktieselskabets formål er, først og fremmest at bygge et hus, hvori ordet kan lyde frit uden bånd i nogen retning. Dernæst at det bliver samlingssted for den del af sognets og omegnens beboere, der er medlemmer af aktieselskabet, hvor de kan drøfte sognets anliggender og hvad andet der ligger dem på sinde. Endvidere, at det bliver samlingssted for de foreninger i sognet, der vil benytte det til deres sammenkomster. Og endelig kan det benyttes til enhver sømmelig fornøjelse af selskabets medlemmer. Til andet end det her nævnt, kan huset kun benyttes med bestyrelsens tilladelse."

To dage efter besluttede bestyrelsen, at huset skulle bygges 28 alen lang og 15 alen bred af grundmur med piller udvendig, men buer i den store sal i stedet for bjælker og tækkes med tagpap. Der må ikke anbringes vinduer i husets sider, men de skal anbringes efter senere bestemmelse.

Den 14. december er købet af byggegrund gået i orden.

Det folkelige forsamlingshus i Tjæreby var et sted for det frie ord, som vedtægterne foreskrev, men på bestyrelsesmødet den 18. maj 1885 vedtoges det, at Scavenius, Basnæs eller nogen anden højremand ikke må blive optaget som aktionær i huset.

Den 2. juni 1885 stod huset færdigt og der afholdtes fest. Efter festen besluttedes det at bygge en stald med plads til 20 heste foruden latrinhus med to særskilte rum, samt plads til kul og sand.

På generalforsamlingen den 11. oktober 1885 kom følgende vedføjning til vedtægterne: "Generalforsamlingen kan udelukke medlemmer, hvis nogle eller enkelte af dem viser at ville arbejde imod selskabets formål, særlig i politisk henseende, ved at stemme mod demokratiet ved folketingsvalgene. Vedkommende medlem skal da udtræde uden at få noget af sit aktiebeløb udbetalt."

Forsamlingshuset kom gennem den politiske kamps tid. Nu er det stedet for møder, fester og den lokale revy. Så kan man tænke på den gamle formulering i vedtægterne om at huset må benyttes til enhver sømmelig fornøjelse.

Tjæreby forsamlingshus blev taget i brug den 2. juni 1885, som følge af den politiske kamp mellem Højre og Venstre. Venstre byggede huset, og det blev undervejs besluttet at der kun skulle være vinduer i taget, for højremændene måtte ikke se, hvad der foregik.

